

Kruszewski, Tomasz

Szkoły rolnicze w prowincji śląskiej w XIX i XX wieku

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 12, 219-226

2009

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ KRUSZEWSKI
(Wrocław)

Szkoły rolnicze w prowincji śląskiej w XIX i XX wieku

Landwirtschaftsschulen in der Provinz Schlesien im 19. und 20. Jahrhundert

1. Wprowadzenie. 2. Rozwój szkół rolniczych na Śląsku w II połowie XIX wieku. 3. Szkoły rolnicze w XX w. (do 1945 r.)

1. Einführung; 2. Die Entwicklung der Landwirtschaftsschulen in der 2. Hälfte 19. Jh.; 3. Die Landwirtschaftsschulen im 20. Jahrhundert (bis 1945).

1

Zagadnienie szkół rolniczych w prowincji śląskiej jest niewątpliwie obszerne. My w tym miejscu chcieliśmy się zająć tylko wycinkiem tej problematyki, a mianowicie związkiem między tym szkolnictwem a najwyższym organem samorządu terytorialnego na Śląsku, czyli sejmem prowincjonalnym (*Provinziallandtag*). Powstawanie szkół rolniczych w XIX wieku było związane z nową ideą, by osoby uprawiające ziemię były odpowiednio do tego zajęcia przygotowane. Gdy w II Rzeszy Niemieckiej sejm prowincjonalny otrzymał nowoczesny ustrój, państwo pruskie powierzyło mu także wspieranie finansowe wspomnianych szkół. Zadanie to przekazała sejmowi prowincjonalnemu ustawa o dotacjach z 8 lipca 1875 r.

XXIV landtag, który obradował jako pierwszy po reformie w styczniu 1876 r., musiał dokonać wyboru, które z niższych szkół rolniczych zamierzał wspierać. Sejm otrzymywał w tym wypadku dotację celową z kasy państwa, która do wysokości pozyskanej sumy musiała zostać rozdzielona. Zgodnie z ustawą wsparcie miało docierać zwłaszcza do szkół ogrodniczych oraz rolniczych o profilu ogólnym. Środki miały otrzymywać szkoły państwowe, gdyż tylko nad nimi państwo sprawowało pełny nadzór. Przyjęto jeszcze dodatkowy wymóg, by wspieranie szkoły należało do Centralnego Zrzeszenia Rolniczego Śląska (*Der landwirtschaftliche Centralverein von Schlesien*). Po dłuższej debacie zdecydowano się podzielić po połowie między dwie szkoły uzyskane od rządu 9600 Reichsmark

(RM)¹. Pierwszą z nich była szkoła rolnicza w Popiołowie koło Rybnika (Ackerbauschule), która została założona przez Zrzeszenie, a kuratorem jej był sam przewodniczący sejmu prowincjonalnego Viktor Moritz Karl von Hohenlohe-Waldeburg-Schillingsfürst, jako księżę raciborski². Druga szkoła, która otrzymała wsparcie, to także szkoła rolnicza. Znajdowała się ona w Brzeźnicy Dolnej (ówczesnie i obecnie pow. żagański)³.

W budżecie na 1877 r. zostały wsparte te same szkoły, chociaż obok państwowej dotacji (9600, po 4800 na szkołę) uchwalono też własną prowincjonalną dotację 9000 RM na wspieranie nauczania w obu ośrodkach⁴. XXVI sejm prowincjonalny podjął ponadto uchwałę o utworzeniu kolejnej szkoły rolniczej w Legnicy (Landwirtschaftsschule)⁵. Kapitał założycielski wyniósł 12 tys. RM. Zasady te podtrzymano na kolejnym – XXVII landtagu w 1879 r.⁶, na którym rozważano już jednak daleko idące poszerzenie zadań w tym zakresie za sprawą Centralnego Zrzeszenia Rolniczego na Śląsku (Landwirthschaftlicher Centralverein für Schlesien). Zrzeszenie złożyło bowiem prośbę o wspieranie szkół rolniczych w Brzegu i Legnicy, szkół zimowych w Nysie i Świdnicy, a także o wspieranie dotowanych już szkół w Popiołowie i Brzeźnicy Dolnej. W pierwszych dwóch szkołach uczono 170 osób, w kolejnych 140–150,

¹ *Verhandlungen des XXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 3. bis einschließlich den 15. Januar 1876*, Breslau [brak r. wyd., 1876?], Drucksache nr 21 z 3 I 1876 r., s. 539–541 (nie ma tytułu). Uchwała zatwierdzająca zob. Drucksache nr 110 z 15 I 1876 r., s. 1015.

² *Ibidem*, Drucksache nr 21, s. 541. Pozostałymi kuratorami byli: baron Hans von Reitzenstein z Pawłowic – starszy ziemski, Georg Müller – posiadacz ze Stanowic (pow. rybnicki), Anton Gemandler – rybnicki landrat, oraz dyrektor szkoły dr Strehl (oprócz Strehla wszyscy byli zarazem posłami do landtagu). Nie należy mylić tej szkoły z Cesarsko-Królewską Akademią Rolniczą w Poppelsdorf koło Bonn, utworzoną w sierpniu 1878 r.; zob. *Amtsblatt der Königlichen Regierung zu Oppeln*, Jg. 1878, s. 199 i 200.

³ *Ibidem*, Drucksache nr 21, s. 541. Kuratorzy: ks. Napoleon Louis de Talleyrand et Perigord, Duc de Valencay oraz ks. żagański, landrat żagański z Konina Żagańskiego Richard Strutz, hr. Robert von Zedlitz-Trützschler z Borowa (pow. kożuchowski, ob. nowosolski), Sorsche – radca ekonomiczny z Witkowa k. Szprotawy, Meyer -- dzierżawca domeny w Brzeźnicy Dolnej (Strutz i Zedlitz byli posłami do sejmu prowincjonalnego, Strutz także do sejmu pruskiego).

⁴ *Verhandlungen des XXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 29. November bis einschließlich 7. Dezember 1876*, Breslau [brak r. wyd., 1877?], Drucksache nr 123, s. 629 i 636. Suma dotacji państwowej 9600 RM powtarza się na kolejnych sejmach, zob. *Verhandlungen des XXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. Januar bis einschließlich den 15. Januar 1878*, Breslau [1878?], [Dalej: XXVI L], Drucksache nr 141, s. 812.

⁵ XXVI L., Drucksache nr 141, s. 819.

⁶ *Verhandlungen des XXVII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 25. November bis einschließlich den 3. December 1879*, Breslau [1880?], Drucksache nr 136, s. 1148. Dotacja państwowa 9600 RM. Po 4800 RM na szkoły w Popiołowie i Brzeźnicy. 12 tys. RM na realizację zadań szkoleniowych (dotacja własna sejmu prowincjonalnego) i 1500 RM na założenie szkoły w Legnicy, s. 1156 i 1157.

w dwóch ostatnich 64 osoby⁷. Zamierzano zwiększać liczbę młodzieży szkolonej w zawodach rolniczych⁸.

2

XXVIII sejm prowincjonalny zajął się propozycją ustanowienia kolejnej szkoły rolniczej (*Wiesenbauschule*). Z ideą tą wystąpił twórca pierwszej Akademii Rolniczej w Poppelsdorf – dr Dünkelberg; jego pomysł poparł minister rolnictwa, domen i lasów. Szkoły takie miały powstać we wszystkich pruskich prowincjach. Dlatego śląski wydział prowincjonalny w 1881 r. przedłożył landtagowi prowincjonalnemu projekt założenia szkoły. Celem szkoły miało być wykształcenie pochodzącej ze wsi młodzieży w zawodzie nadzorcy i robotnika przygotowawczego do prac zabezpieczających przed powodziami i do zwalczania skutków powodzi. Pomysł został poparty przez Centralne Zrzeszenie Rolnicze. Koszty założenia szkoły szacowano na 13 500 RM, w tym 3000 miało pochodzić ze środków Zrzeszenia, a pozostała suma z jednorazowej dotacji sejmu prowincjonalnego. W związku z obowiązkiem uiszczania przez uczniów chesnego planowano dalsze stałe wydatki, w których mieściły się fundusze stypendialne dla młodzieży pochodzącej z rodzin ubogich. Wydział prowincjonalny przypominał landtagowi o aktualnej trudnej sytuacji na śląskiej wsi i panującym tu ubóstwie. Do akcji założenia szkoły włączył się też nadprezydent Otto von Seydewitz, jako komisarz cesarski, i proponował wykorzystać w tym względzie doświadczenia z prowincji saskiej, gdzie taka szkoła została już utworzona. Do wniosku o założenie szkoły dołączono też petycję Centralnego Zrzeszenia Rolniczego⁹. Dotacja od Zrzeszenia (3000 RM) miała być przeznaczona na zakup podręczników, narzędzi, modeli, map itp., a także na wyposażenie sal lekcyjnych. Koszty oświetlenia, ogrzewania itp., wypłaty wynagrodzeń dla dyrektora i nauczycieli miały obciążać organy samorządowe.

Opracowano także projekt regulaminu szkoły wraz z uzasadnieniem. Według niego szkoła miała się mieścić się we Wrocławiu, a uczniowie mieli uzyskać teoretyczną i praktyczną wiedzę w zakresie zwalczania skutków powodzi. Dyrektor szkoły musiał być z wykształcenia inżynierem ds. kultury rolnej. Nauka miała trwać zasadniczo dwa lata, a wykształcenie przygotowywało do zawodu robotnika, robotnika przygotowawczego lub nadzorcy. W projekcie regulaminu podano szczegółowy wykaz

⁷ *Ibidem*, Drucksache nr 55, s. 723–727.

⁸ *Loc. cit.*; podano propozycje w liczbach i poinformowano również o zwiększaniu procentu dotychczas szkolonej młodzieży (liczba – zależnie od szkoły – wzrosła od 15 do 25%).

⁹ *Ibidem*, s. 865–866, petycja z 22 III 1880 r. Podano w niej szczegółowe dane statystyczne, które wspierały potrzebę założenia szkoły.

przedmiotów, które mieli poznać uczniowie¹⁰. W cyklu nauczania zimowe semestry obejmowały wyłącznie zajęcia teoretyczne, a letnie – głównie praktyczne. Pensum dyrektora wynosiło 16 lekcji.

W uzasadnieniu do projektu zwracano uwagę, by uwzględnić doświadczenia szkoły w Prószkowie koło Opola (Cesarsko-Królewski Instytut Pomologiczny), dlatego o ekspertyzę dotyczącą funkcjonowania szkoły zwrócono się też do dyrektora prószkowskiej placówki – dra Settegasta. Zakładano kształcenie wielostronneo charakterze pedagogicznym, a absolwenci mieli otrzymywać tytuł technika kultury rolnej; zwracano uwagę również na zajęcia z ćwiczeń fizycznych. Uznano, iż centralne położenie szkoły (Wrocław) jest szczególnie korzystne. Zasady kształcenia, a zwłaszcza czas nauki miał być wzorowany (oprócz wskazanej placówki w Prószkowie) także na szkole rolniczej w Czersku Świeckim koło Chojnic (prow. zachodniopruska). Kontrowersyjna była natomiast granica wieku, od którego młodzież miała być kształcona: próg 17 lat obowiązywał w Czersku, ale w innych szkołach rolniczych w Prusach granicę tę przesunięto do 16 lat (Geisberg), a nawet 15 (Siegen – prow. nadreńska). Plan zajęć musiał być zatwierdzony przez wrocławskie kuratorium prowincjonalne. Te podstawowe założenia zaakceptował XXVIII sejm prowincjonalny w uchwale z 10 stycznia 1881 r.¹¹ Sprawę kontynuowano na XXIX landtagu (1882 r.). Podtrzymano wówczas dotację w wysokości 10 500 RM na ten cel, która była niewystarczająca, ale ponieważ sejm nie dysponował większą sumą, więc sprawę dalszego dofinansowania przekazano następnemu landtagowi¹². Podtrzymano też zasadnicze kwoty na utrzymanie szkół rolniczych z poprzedniego sejmiku prowincjonalnego (po 4800 RM na szkoły w Popiołowie i Brzeźnicy, na kursy rolnicze – 12 tys. RM, szkoły w Legnicy i Brzegu – odpowiednio 1500 i 2400 RM)¹³.

Sprawę założenia wspomnianej wyżej szkoły rolniczej kontynuowano na kolejnym XXX sejmie prowincjonalnym, w czasie gdy minister rolnictwa, domen i lasów 16 sierpnia 1882 r. w reskrypcie zatwierdził już statut tej szkoły. Została ona ostatecznie uruchomiona w Dąbiu (pow. legnicki). Zdaniem starosty krajowego von Uthmanna powinna ona wykorzystać doświadczenia prowincji brandenburskiej, gdzie

¹⁰ Nauczano m. in. hydrauliki, rysunków, geodezji, rachunków, podstaw obowiązującego prawa itp., por. *ibidem*, s. 867–869.

¹¹ *Ibidem*, Drucksache nr 100, s. 1062.

¹² *Verhandlungen des XXIX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 16. April bis einschließlich den 26. April 1882*, Breslau [1882?], [dalej: XXIX L], Drucksache nr 21 z 10 XII 1881 r.; *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Errichtung einer Wiesenbauschule*, Uchwała Drucksache nr 143 z 20 IV 1882 r., s. 1280.

¹³ *Ibidem*, Drucksache nr 162, s. 1302. Takie też były realne wydatki, zob. *Verhandlungen des XXXI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 6. December bis einschließlich den 16. December 1885*, Breslau [1886?], [dalej: XXXI L], Drucksache nr 1, s. 27.

szkoły tego typu utworzono już wcześniej¹⁴. Landtag poparł te idee, zwracając jednak uwagę, by podczas tworzenia szkoły w Dąbiu brać pod uwagę aspekty finansowe¹⁵. Na szkoły w Popielowie i Brzeźnicy w 1884 r. przeznaczono po 4800 RM (ze środków prowincji, dawna dotacja państwa już nie funkcjonowała), 12 tys. RM – na inne wydatki tego typu w prowincji, wreszcie 1500 RM na szkołę w Legnicy i 2400 RM – na placówkę w Brzegu¹⁶.

Wspomniane wyżej względy finansowe doprowadziły ostatecznie do wstrzymania realizacji szkoły w Dąbiu. Wydział prowincjonalny wystąpił do XXXI sejm prowincjonalny (1885 r.) o zablokowanie działań na tym polu z powodu kłopotów finansowych (rozbudowa zakładu dla obłąkanych w Brzegu, budowa nowego zakładu w Rybniku, budowa nowego zakładu przymusowego w Lublińcu)¹⁷. Landtag poparł to stanowisko – przełożył decyzje na kolejny sejm prowincjonalny, wskazując przy tym na ziemstwo śląskie, które – zdaniem posłów – powinno wesprzeć finansowo te działania. Mizeria finansowa zaważyła także na decyzjach w sprawie istniejącej już szkoły rolniczej w Legnicy. Powstał problem, czy sejmowy kapitał założycielski był oprocentowany, czy też nie. Wydział prowincjonalny sugerował, że tak i przypominał, iż przez pierwsze 50 lat istnienia szkoły, czyli do 1927 r., subwencja miała pozostać na stałym poziomie 1500 RM¹⁸. Takie też było ostatecznie stanowisko landtagu.

Zamierzano jednak założyć dwie zimowe szkoły rolnicze. Jedna miała powstać w Opolu, druga w Zgorzelcu. Obie miały rozpocząć kształcenie od 1888 r. Szczególnie ważna była szkoła w Zgorzelcu, gdyż właśnie w 1888 r. miała zostać zamknięta szkoła w Brzeźnicy (z powodu wygaśnięcia umowy o dzierżawę budynków). Obie szkoły miały być finansowane kwotą wysokości 5 tys. RM, w większości (4800 RM) pochodzącą z zamykanej szkoły w Brzeźnicy¹⁹. Taka była też decyzja XXXI sejm

¹⁴ *Verhandlungen des XXX. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 2. December bis einschließlich den 10. December 1883*, Breslau [1884?], Drucksache nr 59 z 2 XI 1883 r., s. 711 i n.; *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Errichtung einer Wiesenbauschule*. Dołączono szczegółowy plan zajęć, wraz z orientacyjnym kosztorysem wydatków – koszt kształcenia jednego ucznia miał się zamknąć w kwocie 936,50 RM (s. 715–717).

¹⁵ *Ibidem*, Drucksache nr 148 z 6 XII 1883 r., s. 1460.

¹⁶ *Ibidem*, Drucksache nr 196, s. 1488 i 1489.

¹⁷ XXXI L., Drucksache nr 83, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend das Project einer Wiesenbauschule* z 27 III 1885 r., uchwała w Drucksache nr 281 z 11 XII 1885 r.

¹⁸ *Ibidem*, Drucksache nr 84, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend Festsetzung der Zeitdauer für die Gewährung der zur Amortisation des Gründungs-Capitals der Landwirtschaftsschule in Liegnitz bewilligten Subvention* z 19 V 1885 r., uchwała w Drucksache nr 282 z 11 XII 1885 r.

¹⁹ *Ibidem*, Drucksache nr 85, *Vorlage des Provinzial-Ausschusses betreffend die Bewilligung einer Beihilfe zur Unterhaltung von zwei in Oppeln und Görlitz zu errichtenden landwirtschaftlichen Winterschulen* z 8 IX 1885 r., uchwała Drucksache nr 283 z 9 XII 1885 r.

prowincjonalnego. Nadal miały działać szkoły w Popiołowie i Brzeźnicy, a także w Legnicy i Brzegu. Dwie pierwsze utrzymywały się z dotacji państwa – po 4800 RM, zaś Legnica za 1200 RM, a Brzeg za 2400²⁰.

Do spraw szkół rolniczych wrócono podczas obrad XXXII sejm prowincjonalnego w 1887 r. Utrzymano dotychczasowe kwoty na szkoły w Popiołowie i Brzeźnicy oraz dotację 12 tys. na inne rodzaje szkół rolniczych, a także utrzymano amortyzację kapitału założycielskiego szkoły w Legnicy na poziomie 1500 RM do końca 1927 r., zaś szkoły w Brzegu – na poziomie 2400 RM do 1918 r. Wprowadzono również dotację 5000 RM dla szkoły gospodarki mlecznej w Prószkowie pod Opolem. Ciągnęła się ponadto sprawa otwarcia szkoły *Wiesenbauschule*; w związku z niemożnością jej otwarcia postanowiono tymczasowo za 4000 RM powołać specjalne kursy dla młodzieży w celu stworzenia strażników polnych, którzy ostrzegaliby przed powodzią²¹.

Na XXXIII sejmie prowincjonalnym doszło do porozumienia z Centralnym Stowarzyszeniem Śląskich Rolników (Der landwirtschaftliche Central-Verein für Schlesien), które wyznaczyło roczną dotację 2000 RM na założenie zimowej szkoły rolniczej w Świdnicy. Suma ta miała być amortyzowaną pożyczką związku dla samorządu prowincjonalnego (kapitał założycielski szkoły miał wynieść 60 tys. RM), pożyczka została ustanowiona na 41 lat, czyli do 31 marca 1929 r.²²

XXXIV sejm prowincjonalny dokonał przeglądu istniejącej już sieci szkół rolniczych w prowincji śląskiej, w którym uwzględniono: placówkę w Popielowie (dotacja 4800 RM), szkoły zimowe w Opolu i Zgorzelcu (5000 RM), Legnicy (1500 RM), Brzegu (2400 RM) i Świdnicy (2000 RM). Wreszcie 12 tys. RM przeznaczono do rozdziału na pozostałe placówki według uznania Centralnego Stowarzyszenia Śląskich Rolników²³.

Na XXXV sejmie prowincjonalnym, za sprawą rządu pruskiego, udało się rozwiązać nabrzmiały problem niskich wynagrodzeń nauczycieli w szkołach rolniczych²⁴. Na XXXVI landtagu wniesiono sprawę zakładania nowych szkół zimowych. Zasadniczy wniosek zgłosiło Centralne Zrzeszenie; zamierzano otworzyć takie placówki w Oleśnicy, ale ponieważ miałyby ona obsługiwać nie tylko powiat oleśnicki, ale tak-

²⁰ *Ibidem*, Drucksache nr 175, s. 15. Dodatkowo na zajęcia przeznaczono 12 tys. RM.

²¹ *Ibidem*, Drucksache nr 126 i 127 z 12 i 14 IX 1887 r.

²² *Verhandlungen des XXXIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 10. März bis einschließlich den 19. März 1889*, Breslau [1889], Drucksache nr 3, s. 13. Budżet, zob. w nr 130, s. 18.

²³ *Verhandlungen des XXXIV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 8. März bis einschließlich den 16. März 1891*, Breslau [1891], Drucksache nr 1, s. 17.

²⁴ Więcej na ten temat zob. *Verhandlungen des XXXV. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich den 15. März 1893*, Breslau [1893], Drucksache nr 156 z 27 II 1893 r.; *Zur Vorlage der Königlichen Staatsregierung, betreffend die Aufbesserung der Besoldungen der Lehrer an den Landwirtschaftsschulen zu Brieg und Liegnitz*, uchwała w Drucksache nr 170 z 10 III 1893 r.

że sąsiednie: milicki i trzebnicki, nie zaproponowano ostatecznie lokalizacji, sugerując tylko, że powinien to być któryś z tych trzech powiatów. Zrzeszenie dodało z kolei ofertę miasta Wąsosz (pow. górowski), które właśnie u siebie chciało mieć taką szkołę²⁵. Wyłożono na ten cel 3000 RM, ale konkretne lokalizacje zamierzano jeszcze badać. Ostatecznie szkoła została utworzona w Trzebnicy, a jej koszt rzeczywiście wynosił 3000 RM. Wzrosły natomiast wydatki na wcześniejsze placówki: szkoła w Popielowie – 4800 RM (bez zmian), szkoły zimowe w Opolu i Zgorzelcu – 5000 RM, szkoły rolnicze w Legnicy i Brzegu oraz szkoła zimowa w Świdnicy – 5900 RM. Utrzymano wspomniane wyżej 12 tys. RM dla szkół według uznania, 3 tys. RM na wynagrodzenia dla nauczycieli w szkołach w Brzegu i Legnicy oraz 5000 RM na szkołę w Prószkowie²⁶.

3

Początek XX stulecia przyniósł dalsze zmiany w ofercie zimowych szkół rolniczych. W budżecie na 1907/08 rok podano: Opole i Zgorzelec (łącznie koszt 5000 RM), Trzebnica (3000 RM), Kłodzko (3000 RM), Tarnowskie Góry (6000 RM), Głubczyce i Złotoryja (łącznie 3000 RM), Legnica i Brzeg (łącznie 3000 RM, Legnica dodatkowo 1500, Brzeg zaś 2400)²⁷. Na XLVII landtagu Izba Rolnicza zgłosiła też postulat, by na wzór prowincji Hesja-Nassau utworzyć nowy typ szkół ogólnorolniczych (*die ländliche Fortbildungsschulen*). Kształcenie obejmowałoby młodzież poniżej lat 18, która nie podlegała już obowiązkowi szkolnemu. Celem było zapobieganie dalszemu odpływowi młodzieży z terenów wiejskich do przemysłu. Jak sugerowali wnioskodawcy, działania te zostałyby skierowane przeciwko polityce SPD, a taka forma edukacji byłaby obowiązkowa²⁸. Na XLVIII sejmie prowincjonalnym Izba Rolnicza wyszła z kolejnym postulatem założenia nowych szkół rolniczych i zimowych w Złotoryi i Głubczycach. Nie udało się jednak ustalić dokładnych kosztów zorganizowania tych placówek (ustalono tylko proporcje; 3/8 kosztów miał pokryć sejm prowincjonalny z rezerwy finansowej, a 5/8 kwoty skarb państwa w ramach

²⁵ *Verhandlungen des XXXVI. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 5. bis einschließlich dem 14. März 1895*, Breslau [1895], Drucksache nr 41 z 19 XII 1894 r. i uchwała w Drucksache nr 204 z 9 III 1895 r.

²⁶ *Verhandlungen des XXXVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 27. und 28. Februar 1898*, Breslau [1898], Drucksache nr 1 z 17 XII 1897 r., s. 12 i 13.

²⁷ *Verhandlungen des XLVII. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 10. bis einschließlich dem 16. März 1907*, Breslau [1907], Drucksache nr 11, s. 78.

²⁸ *Ibidem*, Drucksache nr 72 z 9 III 1907 r.; uchwała w Drucksache nr 170 z 13 III 1907 r.

tw. pomocy wschodniej)²⁹. Dalsze lata przynosiły tworzenie kolejnych szkół rolniczych. Ilustrację tego rozwoju można znaleźć przykładowo w zestawieniu tych szkół sporządzonym na rok budżetowy 1919/20, czyli już po I wojnie światowej. I tak obok placówki w Popiołowie funkcjonowały szkoły zimowe w Zgorzelcu, Koźlu, Oleśnie, Trzebnicy, Kłodzku, Szprotawie, Tarnowskich Górach, Głubczycach, Złotoryi, Dzierżoniowie, Strzelinie, Strzegomiu, Kamiennej Górze, Górze Śląskiej, Oławie, Namysłowie, a także całoroczne szkoły rolnicze w Brzegu i Legnicy³⁰. W 1928 r. podjęto decyzję o utworzeniu kolejnej (tym razem całorocznej i stanowiącej pełną własności samorządu prowincjonalnego – *Grünlandschule*) w Kowarach koło Jeleniej Góry³¹. Natomiast II landtag górnośląski na 2. sesji w maju 1926 r. podjął decyzję o ponownym uruchomieniu szkoły w Prószkowie (zamknięto ją w 1924 r. po III powstaniu śląskim, kiedy to została zrujnowana) i zarazem o podniesieniu jej do poziomu szkoły wyższej. Posłowie tego landtagu zwracali uwagę na renomę tej uczelni, w Niemczech bowiem istniały jeszcze tylko dwie takie placówki: w Pillnitz koło Drezna i w Weihenstephan (obie należały do zakonów żeńskich), a także szkoła dla plantatorów winogron w Berlinie – Dahlem. Posłowie podkreślili też zalety prószkowskiej placówki – składała się ze szkółki leśnej, działu drzew owocowych, parku leśnego oraz plantacji warzyw i owoców³².

Z okresu Trzeciej Rzeszy na temat szkół rolniczych zachowało się niewiele informacji; posiadamy jedynie m.in. akta nadzorowania planów polepszenia gatunków warzyw i owoców³³.

²⁹ *Verhandlungen des XLVIII. Provinzial-Landtages der Provinz Schlesien vom 14. bis einschließlich dem 20. März 1909*, Breslau [1909], Drucksache nr 53 z 14 X 1908 r., uchwała w Drucksache nr 141 z 19 III 1909 r.

³⁰ *Verhandlungen des 57. Provinziallandtages der Provinz Schlesien vom 16. bis 20. März 1919*, Breslau [1919], Drucksache nr 19, s. 76–78. Kosztowały one budżet 63 647 RM.

³¹ *Verhandlungen des 6. Niederschlesischen Provinziallandtages vom 26. März bis 3. April 1928*, Breslau [1928], Drucksache nr 36 z 26 III 1928 r.; uchwała w Drucksache nr 64 z 28 III 1928 r. Kosztów jeszcze nie oszacowano.

³² 2. OS. *Prov.-Landtag: 1. Tagung 18–20 Januar 1926; 2. Tagung 27–29 Mai 1926; 3. Tagung 9–11 Juni 1927* [m-pis, Ratibor 1927], II OSL (2. Tagung), Drucksache nr 29 z 20 V 1926 r., *Vorlage des Provinzialausschusses betreffend Wiederaufbau der Proskauer Gärtnerlehranstalt zu der höheren Gartenlehranstalt* i uchwała z 28 V 1926 r.

³³ Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Wydział Samorządowy Prowincji Śląskiej (*Provinzialverwaltung Schlesien*), sygn. 9009; Archiwum Państwowe w Katowicach, Zarząd Prowincji Górnośląskiej w Katowicach (*Provinzialverwaltung Kattowitz*), sygn. 301 i 470 akta zakładu w Prószkowie.